

בס"ד תאריך עדכון: ז' איר תש"ף

שם ומספר הקורס: 16-148-01 –הנגב בתקופת המקרא

שם המרצה: שון זליג אסטר

סוג הקורס: שיעור

שנת לימודים: תשפ"א סמסטר: א היקף שעות: 2 ש"ש סמ'

א

אתר הקורס באינטרנט:

א. מטרות הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):

הקורס סוקר את תולדות ההתיישבות בנגב מן הברונזה המאוחרת עד לתקופה הפרסית ומדגיש את הקשר בין המאורעות ההיסטוריים שפקדו את שאר חלקי א"י לבין התופעות היישוביות הייחודיות בנגב.

תוצרי למידה:

להכיר את איזור הנגב ברמה הגאוגרפית. הקורס יגדוש את הנגב המקראי (האיזור הנקרא היום "צפון הנגב"), את האיזור ההררי מדרום לו, ואת הערבה.

להכיר את התופעות היישוביות הייחודיות לאיזורים הנ"ל, ואת התמורות ביישובים, על מנת לאפשר הבנה טובה יותר של ההקשר של הממצא הארכיאולוגי

להבין את הממשק בין התהליכים ההיסטוריים שפקדו את ארץ-ישראל בתקופת המקרא לבין התהליכים היישוביים באיזורים הנ"ל

להשתמש בתובנות על התהליכים היישוביים בפירוש טקסטים, הן מקראיים והן

אפיגרפיים, שנמצאו או המתארים את האיזורים הנ"ל

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים: הקורס ידגיש את השינויים בהתיישבות האדם בנגב בין הברונזה המאוחרת לבין התקופה הפרסית. נדון בהשפעת תהליכים פוליטיים וכלכליים רחבי-היקף, ונראה איך התהליכים האלה השפיעו על ההתיישבות באיזור מיוחד זה.

מהלך השיעורים:

הקורס מחייב השתתפות פרונטלית בשיעורים וכן השתתפות בשלשה סיורים לנקודות הבאות:

1. מערב הנגב: תל שרוחן, תל ג'מה, תל שרע, תל הרור, ואולי גם חורבת חוג'ה
2. חורבת עוזה, חורבת רדום, ותל עירא
3. המצודות בנגב: חורבת חלוקים, מצודת הרועה, מצודת רתמה, ועוד

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

נושאים:

1. רקע כללי:

- יוחנן אהרוני, " דרכי המדבר בתקופת המקרא" ספר טור סיני תש"ך 43-46
- אהרוני, ארץ-ישראל בתקופת המקרא, תשמ"ז 123-152
- לולי שגן ונפתלי תדמור "החקלאות הקדומה בנגב המרכזי" בתוך הנגב- אדם מדבר (עורכים א' שמואלי וי' גרדוס, תשל"ט), כרך א, עמ' 270-296
- ש' שריר "התחבורה היבשתית בנגב" בתוך הספר הנ"ל, כרך ב עמ' 737-739
- י' אהרוני, "נגב יהודה" בתוך יהודה וירושלים (קבץ): הכינוס הארצי השנים-עשר לידיעת הארץ, ירושלים, תשי"ז, 46-58
- י' אהרוני, "הנגב בתקופות הישראליות" בתוך הנגב- אדם מדבר (עורכים א' שמואלי וי' גרדוס, תשל"ט), כרך א, עמ' 209-225

2. מערב הנגב וחיבתו לשלטון המצרי בברונזה המאוחרת

- אליעזר אורן, "האדריכלות של בתי מושל מצריים בא"י, "ארץ ישראל יח (תשמ"ה): 183-199
- יוחנן אהרוני, "ארץ גרר" ארץ ישראל ג תשיד 108-111
 - Gunnar Lehmann and S. Wimmer, "Two Hieratic Inscriptions from Qubur al-Waladayah" *Egypt and the Levant* 24 (2014): 343-349
 - Eliezer Oren and Orly Goldwasser, "Marine Units on the Way of Horus in the Days of Seti," *Journal of Ancient Egyptian Interconnections* 7 (2015): 25-38
 - James K. Hoffmeier and Stephen Moshier, "A Highway out of Egypt: the Main Road from Egypt to Canaan," in *Desert Road Archaeology in Ancient Egypt and Beyond* (ed. Frank Foerster and Heiko Riemer; Cologne: Heinrich Barth Institut, 2013), 487-510

3. החצרות בנגב וזמניהן

- Avraham Faust, "The Negev "Fortresses" in Context: Reexamining the "Fortress" Phenomenon in Light of General Settlement Processes of the Eleventh-Tenth Centuries B.C.E." Journal of the American Oriental Society, 126, 2006, 135-160
- Moti Haiman, "Geopolitical Aspects of the Negev Desert in the 11th-10th Centuries BCE," The Ancient Near East in the 12th-10th centuries BCE (2012) 199-206
- Yigal Levin, "Sheshonq and the Negev Haserim," Maarav 17 (2010) 189-215
- Israel Finkelstein "Arabian Trade and Socio-Political Conditions in the Negev in the Twelfth-Eleventh Centuries BCE," JNES 47 (1988) 241-252
- Moti Haiman, "The Iron Age II Sites of the Western Negev Highlands," IEJ 44 (1994) 36-61
- Hendrik J Bruins, Johannes van der Plicht and Mordechai Haiman, "Desert Habitation History by 14 C Dating of Soil Layers in Rural Building Structures (Negev, Israel): Preliminary Results from Horvat Haluqim" Radiocarbon October 2012
- Elisabetta Boaretto, Israel Finkelstein, and Ruth Shahack-Gross, "Radiocarbon Results from the Iron IIA Site of Atar Ha-Roa In the Negev Highlands and their Archaeological and Historical Implications," Radiocarbon 52 (2010): 1-12
- ישראל פינקלשנטיין, 'מצודות' הר הנגב בתקופת הברזל : אתרי התנחלות של נוודי המדבר.",
ארץ ישראל יח תשמה 366-379
- שמוליק גבעון, "החצרים : תופעת התיישבות מתקופת הברזל בצפון-מערב הנגב", שדרות; נופ-אדם במרחב (תשע) 48-43

4. תפקידה של תל משוש בברזל א ומסע שישק

- נדב נאמן, "מסע שישק לארץ ישראל בראי הכתובות המצריות, המקרא והממצא הארכיאולוגי" ציון סג (תשנח) 247-276
- Israel Finkelstein, "The campaign of Shoshenq I to Palestine : a guide to the 10th century BCE polity" ZDPV 2002 109-135

5. **מכרות בחרבת א-נחאס ובתמנע**, והקשר האפשרי ביניהן לבין הרשימה הדרומית של שישק
יש בנושא התפלמסות עניפה. אני מציין כאן כמה פרטים פרטים, אבל כדאי לעקוב אחרי הדיון בשלמותו.
- Israel Finkelstein, "Khirbet en-Nahas, Edom and biblical history," Tel Aviv 32 (2005) 119-125
 - Thomas E Levy, "The new pragmatism : integrating anthropological, digital, and historical biblical archaeologies." *Historical Biblical Archaeology and the Future* , 2010, 3-42
 - Erez Ben-Yosef, "The Architectural Bias in Current Biblical Archaeology" *Vetus Testamentum* 69 (2019): 361-387
- קיים גם סיכום עברי פופולרי של המאמר באתר אקדמיה של המחבר
- תומאס א' לייוי, מוחמד נג'אר, ותומאס הייהאם, "שאלות בדבר שחזור ישראל הקדום באמצעות שיטות מדעיות", ירושלים וארץ ישראל 7 (תש"ע) 7-29.

6. הנגב בתקופת ברזל 2 לעומת ברזל א

- מוטי הימן, "תקופת הברזל בהר הנגב כמייצגת שינוי בדפוסי ההתיישבות של ראשית תקופת הברזל", דפוסי התיישבות בעיתות שינוי (תשנ"ט) 1-10
- Moti Haiman, "Water sources and the Iron Age II settlement pattern in the Negev desert," *Cura Aquarum in Israel* 2002, 23-31
- זאב משל, "יישובי הנגב בתקופת הברזל כביטוי למאבק בין אדום, יהודה וישראל על גבולות ודרכים", אילת והערבה (1995) 169-180
- Piotr Bienkowski and Eveline van der Steen, "Tribes, Trade, and Towns: A New Framework for the Late Iron Age in Southern Jordan and the Negev," *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 323 (Aug., 2001), pp. 21-47

7. כונתילת עג'רוד: אתר ייחודי

- אסתי אשל ושמואל אחיטוב עורכים, לה' תימן ולאשרתו – הכתובות והציורים מכוונתילת עג'רוד (חרבת תימן) בסיני, יד בן צבי 2015, הפרקים בנושא האתר עצמו
- זאב משל, כונתילת עג'רוד: אתר מקודש מתקופת המלוכה בגבול סיני, מוזיאון ישראל 1978

8. הנגב בתקופה האשורית

- מ' כוגן, "אסופת כתובות הסטוריות מאשור ומבבל" הפרק בנושא תגלת פלאסר ג'
- קטעים מתוך ספרו של ישראל אפעל "The Ancient Arabs" 1984 - שימו לב שחלק מן החומר בספר קיים בעברית בדוקטורט שלו, אך החומר באנגלית מעודכן יותר
- יפעת טהרני, "בשירות הוד מלכותו": אליטות מקומיות ו"השלום האשורי" בנגב בסוף תקופת הברזל. "ארץ ישראל כט (תשס"ט) 184-191
- Eliezer Oren, "the western Negev under Assyrian rule", Biblical Archaeology Today 2003 102-105
- Karen Radner, "ESARHADDON'S EXPEDITION FROM PALESTINE TO EGYPT IN 671 BCE: A TREK THROUGH NEGEV AND SINAI," Fundstellen (Fs Kuehne), Harrasowitz 2008: 305-314
- אליעזר אורן, "לבנים נפלו וגזית נבנה": אדריכלות גזית במערב הנגב בתקופת הברזל "ארץ ישראל כג תשנב 94-105

9. הנגב לאחר התקופה האשורית – ימי מנשה ויאשיהו

- נ' נאמן, "הנגב בשלהי ימיה של ממלכת יהודה" – קתדרה 42 – 1986
- א' רייני "תל ערד בשלהי ימיה של ממלכת יהודה" באותו כרך
- א' בירן "תל עירא וערוער בשלהי ימיה של ממלכת יהודה" באותו כרך
- י' בית אריה, "תל עירא וח' עזה, אתרים משלהי התקופה הישראלית בנגב יהודה" באותו כרך
- י' בית אריה, "ח' עזה – מצודת גבול בנגב המזרחי," קדמוניות יט-1-2, תשמ"ו 31-40
- י' בית אריה, "ח' רדום, מצודת גבול קטנה בנגב המזרחי, ארץ-ישראל כג (תשנב) 112-106
- י' בית אריה "קנקן כתובות מח' עזה" ארץ ישראל כד תשנב 34-40
- י' בית אריה "החפירות בתל מלתחה – סיכום ביניים, קדמוניות לא תשנ"ח 30-39

10. מכתבי ערד

יוחנן אהרוני, ויוסי נוה, כתובת ערד מוסד ביאליק תשמ"ו

ג. דרישות קדם:

נדרש רקע קודם של הקורס 16-120, ארץ ישראל בתקופת המקרא, או 16-125. כמו כן רצוי רקע מסויים בארכיאולוגיה של תק' הברזל.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

חובה להשתתף בצורה פעילה בשיעורים. תלמיד שייעדר מיותר מארבעה שיעורים ללא סיבה מוצדקת לא יוכל להבחן. כמו כן, חובה להשתתף בצורה פעילה בשלשת הסיורים הנ"ל.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

השתתפות פעילה ומטלות במשך הסמסטר, כולל רפראט 40% מבחן 60%

ו. ביבליוגרפיה:

כנ"ל

ז. שם הקורס באנגלית:

The Negev in the Biblical Period